

Az Aslib a következő ajánlásokat fogalmazta meg a bizottság számára:

- A könyvtári beszerzési forrásokat emelni kell, hogy lépést tudjanak tartani a növekvő költségekkel (amelyek nemcsak az infláció következményei, hanem a növekvő teljesítmény és javuló működés fedezetét is tartalmazzák).
- A közeli jövőben a nem kereskedelmi oktatói-kutatói intézmények legyenek mentesek az elektronikus információkra kirótt áfa fizetése alól. Hosszabb távon az Egyesült Királyságnak lobbiznia kell az EU-ban az papír- és elektronikus forma áfavonzatának egységesítésére.
- A köteles példány jogú könyvtárakra tárolási, szervezési, hozzáférhetőségi és működési feladatok hárulnak. A pénzügyi forrásokat ezeknek megfelelően kell biztosítani.
- A folyóiratok és tartalmak licenclési rendjét felül kell vizsgálni annak érdekében, hogy minden fél részére igazságos, és hosszú távon fenntartható legyen.
- A kormány se ne támogassa, se ne ellenezze a nyílt hozzáférésű folyóiratokat, de mozdítsa elő a jövőjük távlataira vonatkozó kutatásokat, beleértve a pozitív és negatív hatások vizsgálatát is.

Ugyancsak vizsgálni kell a nyílt hozzáférésű modellben a szakbírálókat hatékonyságát, és a legjobb módozatokat a kutatás minőségének és integritásának biztosítására.

- Az Office of Fair Trading (Versenyhivatal) vizsgálatát (amely úgy találta, hogy a tudományos, technológiai és orvosi folyóiratok piaca az Egyesült Királyságban nem működik jól) további alapos vizsgálatoknak kell követniük.
- A bizottság támogassa a könyvtárosok és információs menedzserek szerepét a különféle formátumú információs források kiválasztásban, értékelésében, beszerzésében, szervezésében, terjesztésében és megőrzésében.
- A bizottság szenteljen figyelmet az archiválás, megőrzés, hozzáférés legjobb módszereire, valamint a szürke irodalom jelentős részének felhasználására.

/Finger on the pulse: Science and Technology Committee of the United Kingdom. Parliament inquiry into scientific publications. = Managing Information, 11. köt. 2. sz. 2004. p. 4–6./

(Birkás Bence)

Az Alexandria Digitális Könyvtár projekt

Az *Alexandria Digitális Könyvtár (Alexandria Digital Library = ADL) projekt* az 1990-es évek vége felé indult a hagyományos térképgyűjtemények szervezését és hozzáférhetővé tételét érintő kérdések megoldására. 1999-ben már működött, és azóta is a földrajzi információs tudományok egyik fejlesztési terepe.

A térképek valószínűleg a tárolt és megosztható emberi ismeretek egyik legkorábbi formáját jelentették. A barlang padlójába rajzolt kép a 16. századra a Föld felszínének bonyolult és méretarányos ábrázolásává fejlődött. A 20. század végére a Föld felszínének feltérképezése gyakorlatilag befejeződött abban az értelemben, hogy nem maradtak fehér foltok.

A térképkönyvtárak a földrajzi információ előállításában és terjesztésében közvetítő/tároló feladatot látnak el. Egyetemi körülmények között például sokkal hatékonyabb, ha a felhasználó a térképet ki tudja kölcsönözni a könyvtárból, mint ha a nemzeti térképészeti központból kellene kérnie. Ilyen tekin-

tetben a térképkönyvtárak egy jól körülhatárolható szolgáltatást nyújtanak a helyi közösségnek. A Kaliforniai Egyetem Santa Barbara-i campusán (University of California, Santa Barbara = UCSB) a térképkönyvtár szokatlanul nagy kiterjedésű állománnyal rendelkezik, mivel itt jelentős kutatásokat folytatnak a földrajzi és a kapcsolódó tudományágakban. Az 1990-es évek elején az állomány több százezer térképpoldalt, több millió légi felvételt, nagy atlasz- és földgömbgyűjteményt tartalmazott, s ezt a földrajzi információ egyéb formáinak légiója egészítette ki.

A térképkönyvtárak általában jól működnek egy nagyobb könyvtári rendszerben, ugyanakkor több szempontból erősen eltérnek a többi résztvevőtől. Először is jobban szakosítottak, és nem minden könyvtár engedheti meg magának, hogy nagyobb gyűjteményt tartson fent; ezért ahol ilyen létezik, ott nagyra becsülik. Másodszer a térképek, földgömbök stb. méreteik, súlyuk, formájuk miatt tárolási és megőrzési gondokat okoznak. Harmadszor nehéz őket katalogizálni a szerző/cím/tárgykör

osztályozási paradigma szerint. A felhasználók általában valaminek a térképét keresik, de a földrajzi elhelyezkedést különbözőképpen lehet meghatározni: koordinátákkal (földrajzi hosszúság és szélesség), helységnevekkel vagy indexekkel.

Az ADL projekt 1994-ben e három probléma megoldását tűzte ki célul az UCSB térképkönyvtárának korábbi automatizálási munkáira építve. A munkát a Nemzeti Tudományos Alap (National Science Foundation = NSF) a Digitális Könyvtári Kezdeményezés keretében ötéves támogatásban részesítette. Szoftverként az amerikai kutatókönyvtárak szövetsége, a Research Library Group (RLG) által már korábban szponzorált GIS rendszert választották. A munka kezdetétől párhuzamosan folytak a digitális könyvtár kutatómunkái és azok megvalósítása. A projekt indításakor néhány olyan új és hatékony ötletet azonnal kidolgoztak, amelyek nem szerepeltek az NSF-nek benyújtott dokumentumban. Ilyenek:

- A web elterjedésével gyorsan áttértek a http alapú rendszerre.
- A rendszer prototípusát átadták a potenciális felhasználóknak, aminek köszönhetően megteremtették a gyors visszacsatolási lehetőséget. Hamarosan kiderült például, hogy nem elég a térképet a felhasználó rendelkezésére bocsátani, és elvárni tőle, hogy megtalálja az őt érdeklő területet, mivel sok esetben a felhasználók járatlanok voltak a térképek használatában. A részletezés mértéke vagy szintje szintén sok nehézséget okozott.
- Annak a felismerésnek az alapján, hogy egy földrajzi hely megadásával nemcsak a térképek és képek adatbázisaiban lehet keresni, általánosították a módszert mindenféle objektumra, amelyik kapcsolatban lehet a Föld egy pontjával vagy térségével. Ide tartoznak többek között a földrajzi helyhez kötődő fényképgyűjtemények, egy-egy speciális térségre vonatkozó jelentések, de zenei alkotások is, mint pl. *Muszorgszkij* Egy kiállítás képei c. műve. A projekt keretében kialakult új fogalom a *geokönyvtár* (geolibrary), amely a földrajzi nevekre mint elsődleges keresőkifejezésekre épített keresési mechanizmust és a dokumentumokat (objektumokat) jelenti.

A geokönyvtár koncepciót később számos más projektben is alkalmazták. Legjelentősebbek azonban továbbra is a földrajzi neveken alapuló szolgáltatások. Geokönyvtár csak a digitális világban létezhet, a földrajzi hely meghatározására háromféle módszert alkalmaznak:

- *Vizuális*: interaktív lépések a képernyőn megjelenő térképen.
- *Formális*: a hely meghatározása koordináta-rendszerben (általában a szélességi és hosszúsági adatok megadásával).
- *Informális*: a helységnevé megadásával. (Ekkor a helységnevet a könyvtárnak kell leképeznie a koordinátákra, ehhez azonban az esetek többségében a felhasználóval tisztázni kell a bizonytalanságokat, mivel ugyanolyan néven több helyen is lehet település, diakritikus jelek használata stb.) A helységnevek konvertálásához egy földrajzi névtárat (gazetteer service) kell igénybe venni.

Az ADL jelenleg működő verziója webalapú szolgáltatást kínál a felhasználók számára. A központi UCSB gyűjtemény katalógusa több mint kétféle millió tételt (entry) tartalmaz, ezek közül sok online objektumra utal. A katalógus megfelel a digitális földrajzi metaadatok tartalmi szabványának és a MARC előírásainak. A földrajzi névtár több mint négy millió tételt tartalmaz, amelyeket USA-beli és egyéb forrásokból gyűjtöttek össze. Az utóbbi években az ADL együtt tud működni más katalógusokkal és állományokkal. A cél, hogy egyedülálló monolitikus gyűjtemény helyett decentralizáltan működjön, kisebb, homogénebb gyűjtemények összessége legyen.

Az ADL sok értékes dokumentummal (pl. történelmi légi fényképek) gazdagította az UCSB térképkönyvtárát, és információs objektumok tárolójából bárholnan kereshető virtuális forrásgyűjteménnyé fejlesztette azt.

Az 1990-es évek végén a digitális könyvtárak szerepéről újabb elképzelések láttak napvilágot: az egyszerű, az információkeresést, megtalálást és csomagkezelést támogató adattárház helyett az állományra épülő gazdagabb, összetett szolgáltatást nyújtó könyvtár képe került előtérbe. Az ADL esetében ez olyan új funkciókban nyilvánulhat meg, mint a felhasználó által meghatározott adatablak lehetősége pl. egy térképlap belső szegmentálásával, vagy beszéddel megadott kérdések feldolgozása.

Az ADL fejlesztésének másik iránya a felhasználói interfészek fejlesztése, hogy a keresett információt ne csak a számítógépek szabványos méretű képernyőjén lehessen megkapni, hanem sokkal kisebb eszközökön, mint a PDA vagy a mobiltelefon. Az adott helyszínre alapuló szolgáltatások

(location-based services) hasznosak lehetnek pl. autózvezetés közben. Az ilyen rendszerek felnagyítják a valóságot (augmented reality), és élesen szemben állnak a szabványos asztali számítógépek által közvetített virtuális valósággal. Mindezeknek köszönhetően a könyvtárak az információs társadalomban fontosabb szerepet kapnak,

mint amilyen hagyományos információsztolgáltató feladataikra épül.

/GOODCHILD, Michael F.: The Alexandria Digital Library Project. = D-Lib Magazine, 10. köt. 5. sz. 2004. 8 p. <http://www.dlib.org/dlib/may04/goodchild/05goodchild.html/>

(Horváth Péter)

Jelentés az IATUL 25. konferenciájáról

A *Műszaki Egyetemi Könyvtárak Egyesületének* (Association of Technical University Libraries = IATUL) 25. konferenciáját Krakóban tartották 2004. május 30-a és június 3-a között. A konferencia négy fő témát dolgozott fel:

1. Könyvtári menedzsment
2. Hagományos gyűjtemény és elektronikus források
3. Használóra orientált szolgáltatások
4. Regionális könyvtári együttműködés.

A konferencia keretében rendezett tanulmányi kiránduláson felkeresték a Jagelló Egyetem Információs és Könyvtárügyi Intézetét, ahol 500 hallgató folytatja tanulmányait.

Az *első* téma vezető előadását **Henryk Hollender** (Varsó) tartotta „Radikális menedzsment és a modern információs világ” címmel. Bár a könyvtárak jól teljesítenek, tovább kell javítaniuk teljesítményüket. Ha ugyanis a kereskedelmi terjesztők szolgáltatásait az egyéni kívánalmakhoz szabják, a könyvtárak szem elől tűnhetnek, és jelentéktelenné válhatnak. A könyvtárak „hozzáadott értéke” voltaképpen a fizikális színtérben rejlik, ezért nagy figyelmet kell fordítaniuk a kellemes környezet megteremtésére. A könyvtárnak elsőbbségi rendet kell felállítania olyan tényezők között, mint az automatizálás, katalogizálás, digitális projektek, állományépítés és hozzáférhetőség. A kérdés az, hogyan tudja harmonizálni a technikai elemet a társadalmival, a fizikális helyet a fizikális személylyel? A radikális menedzsment olyan szempontokra van tekintettel, mint a saját szervezet alapos megértése, a legkisebb részletek figyelembevétele, a részletekben való elveszés helyett nagyvonalú gondolkodás, az elfogadhatatlan radikális megváltoztatása, a használó tudomásulvétele, a tényleges felelősségi terület.

Egbert Gerryts (Pretoria) egy hároméves, folyamatos fejlesztési tervet mutatott be. Ennek megvalósítása közben különös figyelmet kell fordítani a tágabb és szűkebb külső tényezőkre, azaz a nemzetközi és az intézményi (egyetemi) környezetre. Abszolút követelmény, hogy a könyvtár fejlesztési terve összhangban legyen az egyetem stratégiai tervével. A tegnap könyvtára még mindig létezik, a fő kérdés azonban nem az, honnan jövünk, hanem hogy hová tartunk. A szakadékon azonban nem lehet két ugrással átjutni, ezért a folyamatos fejlesztési terv hídjára van szükség.

Jacek Osiewalski (Krakkó) a közkönyvtárak és felsőoktatási könyvtárak költséghatékonyságának méréséről szolt. Minthogy a privát szektor ösztönző tényezői (piaci verseny, önérdék, profitmaximalizálás) nincsenek jelen az állami vagy nonprofit szektorban, nem valószínű, hogy a könyvtárak minimalizálni fogják kiadásait. Ennek ellenére egy könyvtár úgy tekinthető, mint egy termelőegység, amely különféle termelési tényezőket használ fel annak érdekében, hogy speciális szolgáltatásokat állítson elő. Esetükben azonban a költséghatékonyság az elméleti minimális kiadásra van tekintettel, szemben a tényleges kiadással. Tételeit nagy apparátussal, matematikai képletekkel bizonyította, de a hallgatóság bizonyos fenntartásokkal fogadta előadását.

Stephanie Atkins (Illinois, USA) a hatékony projektmenedzsmentről beszélt két projekt (3 millió kötet vonalkóddal való ellátása 44 könyvtárban a campuson, valamint 700 000 kötet átköltöztetése egy új tömörraktárba két év alatt) kapcsán. Egy projekt hat fázisát a következőkben jelölte meg: lelkesedés, kiábrándulás, pánik, bünbakkeresés, az ártatlan megbüntetés, dicséret és kitüntetések azoknak, akik nem vettek részt a projektben. Néhány jó tanács a projektmenedzseléshez: